

Uluslararası Yandaşlık Ağbağları Perspektifinden Türkiye’de Demokratikleşme, İnsan Hakları ve Sivil Toplum Kuruluşları

Bican ŞAHİN ve Mete YILDIZ*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de demokratikleşme ve insan hakları konularında çalışan ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının işbirliklerini incelemektir. Kullanılan kuramsal çerçeve “uluslararası yandaşlık ağbağları” konusundaki literatürdür. Kullanılan iki temel araştırma yöntemi, arşiv analizi ile ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ile yapılan yarı-yapılandırılmış derinlemesine mülakatlardır. Çalışmanın bulguları göstermektedir ki, bu sivil toplum kuruluşları birbirleriyle güç, bilgi, deneyim ve maddi kaynak alışverişinde bulunarak uluslararası yandaşlık ağbağları yardımıyla içinde buldukları siyasal ve sosyal çevredeki engelleri aşmaya çalışmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum Kuruluşları, İşbirliği, Uluslararası Yandaşlık Ağbağları, Demokratikleşme, İnsan Hakları.

Transnational Advocacy Networks in Perspective: Democratization, Human Rights and NGOs in Turkey

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the cooperation between the foreign and domestic NGOs that work in the realm of democratization and human rights in Turkey. The theoretical framework is provided by the literature on “transnational advocacy networks”. Archival research and semi-structured in-depth interviews with the representatives of both foreign and national NGOs are employed as the two main methodological approaches. The findings show that these NGOs share resources such as power, information, experience and money in order to overcome limitations in their political and social environments.

Keywords: Nongovernmental Organizations (NGOs), Cooperation, Transnational Advocacy Networks, Democratization, Human Rights.

* Bican Şahin, Yrd. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi IIBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Ankara. E-posta: bican@hacettepe.edu.tr. Mete Yıldız, Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi IIBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Ankara. E-posta: myildiz@hacettepe.edu.tr.

Giriş

Freedom House'un *Freedom in the World 2008* raporuna göre, dünyadaki 193 bağımsız devletten 72 tanesi demokratik olmayan rejimler tarafından yönetilmektedir.¹ Demokrasi yokluğunun bir sonucu, yoğun insan hakları ihlalleridir. Demokratik hesap verebilirlik ve hukuk devletinin yokluğunda, devletler büyük insan hakları ihlallerinin sorumluluğundan kurtulabilmektedirler.² Bu nedenle, demokratikleşme ve insan haklarının geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Sivil toplum kuruluşları (STK'lar) tüm dünyada demokratikleşme ve insan haklarının geliştirilmesi mücadelesinde aktif bir rol oynamaktadır. STK'lar, halkı demokratik hakları konusunda eğitmekte, hükümetlerin faaliyetlerini denetlemekte ve dünyayı insan hakları ihlalleri konusunda bilgilendirmektedirler. Küreselleşen dünyamızda, ulusal STK'lar yabancı/uluslararası STK'lar ile yapmış oldukları işbirliğinden güç kazanmaktadır. Uluslararası STK'lar ile yapmış oldukları işbirliği sayesinde, ulusal STK'lar kendilerinin yeterince sahip olmadıkları para, bilgi ve güç gibi kaynaklara erişmektedirler. Bu nedenle, ulusal ve uluslararası STK'lar arasındaki işbirliği, demokrasinin yerleşmesi ve insan haklarının geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bununla birlikte, ulusal ve yabancı/uluslararası STK'lar arasındaki ilişkinin kurulması kolay değildir. Ulusal STK'lar, uluslararası STK'lar ile yapmış oldukları işbirliği sayesinde sadece kaynak ve güç kazanmamakta, aynı zamanda devletin ve genel kamuoyunun şüphesini üzerlerine çekmektedirler. Örneğin, yakın geçmişte, bazı uluslararası STK'lar Putin hükümeti tarafından Rusya'da rejimin altını oymakla suçlanmışlardır.³ Benzer suçlamalar Türkiye'de faaliyet gösteren kimi uluslararası STK'lara da yöneltilmiştir. Bu uluslararası STK'ların ya casusluk amacıyla doğrudan yabancı devletlere bağlı olduğu ya da genel anlamda emperyalizmin ajanları olarak faaliyet gösterdikleri düşünülmektedir.⁴ Söz konusu STK'ların faaliyetlerinin, sömürüye karşı direncini zayıflatmak üzere evsahibi ülkenin kültürüne sızma amacına yönelik olduğuna inanılmaktadır. Dahası,

¹ Freedom House, *Freedom in the World 2008*, <http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw08launch/FIW08Tables.pdf> (Erişim Tarihi 1 Şubat 2008).

² Arch Puddington, "Freedom in Retreat: Is the Tide Turning? Findings of Freedom in the World 2008", <http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw08launch/FIW08Overview.pdf> (Erişim Tarihi 2 Nisan 2008).

³ Yevgeny Volk, "Russia's NGO Law: An Attack on Freedom and Civil Society", 2006, <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/wm1090.cfm>, (Erişim Tarihi 12 Temmuz 2007).

⁴ Necip Hablemitoğlu, *Alman Vakıfları ve Bergama Dosyası*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları 2001; Mustafa Yıldırım, *Sivil Örumceğin Ağında*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004, Nergiz Mütevellioğlu, "Türkiye'de Yönetim Dışı Örgütlerin Demokratikleşmeye Etkisi", *Mülkiye Dergisi*, Cilt 30, No 253, 2006, s. 60, 62.

uluslararası STK'lar ile işbirliği içine giren ulusal STK'lar da aynı çevreler tarafından işbirlikçi olarak görülmekte ve hıyanetle itham edilmektedirler.

Bu çalışma, söz konusu ilişkiyi uluslararası ilişkiler ve karşılaştırmalı siyaset literatürlerini sentezleyen bir perspektiften anlamaya çalışmaktadır. Daha özeldir, bu çalışma, "Bir uluslararası STK ile bir ulusal STK arasındaki ilişkinin doğası nedir?"; "STK'lar işbirliğini nasıl başlatıyorlar?"; "Bu işbirliğinde neler paylaşıyorlar? Para, bilgi, güç gibi?"; "Bu işbirliği her iki tarafın da amaçlarına nasıl hizmet ediyor?" gibi soruları yanıtlamak üzere "uluslararası yandaşlık ağları"⁵ (*transnational advocacy networks*) kuramını kullanmaktadır. Birçok ülkede bu ilişkiye yönelik var olan şüpheden dolayı bu konuların aydınlatılmasının büyük önem taşıdığını düşünüyoruz. Bu çerçevede, bu çalışmanın amacı Türkiye'de demokratikleşme ve insan hakları alanında cereyan eden bu ilişkinin doğasını analiz etmektir.

Yöntem

Bu çalışmada kullanılan yöntemler, arşiv analizi ve hem ulusal hem de uluslararası STK temsilcileri ile gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış, derinlemesine mülakatlardan oluşmaktadır. Arşiv analizi STK'ların yayınlarının ve İnternet'teki Web⁶ sitelerinin incelenmesi ile yapılmıştır.

Araştırmamızı demokratikleşme ve insan hakları alanında faaliyet gösteren dört uluslararası ve bu STK'lar ile işbirliği yapan altı ulusal STK ile sınırladık⁷. Araştırmamıza dâhil ettiğimiz uluslararası STK'lar arasında Uluslararası Af Örgütü (UAÖ-*Amnesty International*), Amerika Birleşik Devletleri merkezli Açık Toplum Enstitüsü (*Open Society Institute*), Almanya merkezli Konrad Adenauer Vakfı (*Konrad Adenauer Stiftung*) ve yine Almanya merkezli Friedrich Ebert Vakfı (*Friedrich Ebert Stiftung*) yer almaktadır. Araştırmamıza dâhil ettiğimiz ulusal STK'lar ise uluslararası STK'lardan aldığımız geribildirim temelinde seçilmiştir. Bunların arasında, Liberal Düşünce Topluluğu (LDT), Türk Demokrasi Vakfı (TDV), Sosyal Demokrasi Derneği (SDD), İnsan Hakları Derneği (İHD), Mazlumder ve son olarak da İnsan Hakları Gündemi Derneği (İHGD) yer almaktadır. Bu STK'ların seçiminde bir demokratik sistem içindeki liberalizm, muhafazakârlık ve sosyal demokrasi gibi temel ideolojilere karşı dengeli olmaya çaba sarf ettik.

⁵ "Network" sözcüğünün Türkçe karşılığı olarak "ağbağ" kavramı için bkz. Muhittin Acar, *Örgüsel Yönetim*, Ankara, Nobel Yayınevi, 2004.

⁶ İnternet ve Web (*World Wide Web*'in kısaltması) kelimeleri, dünyada sadece bir tane olan bir iletişim ağının ve onu taramaya yarayan bir teknolojinin isimleri olmaları nedeniyle birer özel isimdirler. Özel isim oldukları için de cümle içinde kullanılırken ilk harflerinin büyük harf olarak yazılması gerekir.

⁷ Söz konusu ulusal ve uluslararası STK'lar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Çizelge 1 ve 2.

Yaptıkları işin doğası icabı bu STK'lar arasında ikili bir ayırım yapmak mümkündür. Bu STK'ların bazıları normatif düzeyde, yani demokrasi ve insan haklarının tanıtılması ve pekiştirilmesi doğrultusunda faaliyet gösterirken, diğerleri insan hakları ilkelerinin ihlallerini belgeleme, önleme ve en aza indirmeye çalışma anlamında pratik düzeyde faaliyet göstermektedir. Buna göre, LDT, TDV ve SDD normatif düzeyde faaliyet gösterirken, İHD, Mazlumder ve İHGD daha çok pratik düzeyde faaliyet göstermektedirler. Benzer şekilde, uluslararası STK'lar arasında da UAÖ pratik düzeyde faaliyet gösterirken, ATE, KAV ve FEV'nın daha ziyade normatif düzeyde faaliyet gösterdiği söylenebilir.

Kuramsal Bir Çerçeve: Ulusşını Yandaşlık Ağbağları

Bazı Tarihi Öncüller: Ulusşını İlişkiler⁸

1970'li yılların başı, uluslararası ilişkiler alanında II. Dünya Savaşı sonrası dönemde hakim paradigma haline gelen realizme karşı yeni bir meydan okuyuşa şahit olmuştur. Bu yeni meydan okuma, ilk yetkin ifadesini Keohane ve Nye'in 1970 yılında derledikleri *Transnational Relations and World Politics* adlı eserinde bulmuştur. Bu yeni akım kendisini "ulusşınırcılık" olarak isimlendirmekteydi.⁹ Keohane ve Nye ve kitaba katkıda bulunan diğer yazarlar, uluslararası ilişkiler alanındaki ana aktörün ulus-devlet olduğu ve uluslararası kurumlar ve normların ulusal-çıkarcı temelinde hareket eden egemen devletlerin kararlarının bir yansımasından ibaret olduğu şeklindeki realist kabulleri eleştiriyorlardı.¹⁰

Bununla birlikte, bu yeni literatür, devlet merkezli realist paradigmaya alternatif sunmakta çok etkili olamamıştı. Realizm, 1980'ler boyunca, özellikle Kenneth Waltz'ın çalışmalarıyla, uluslararası ilişkiler literatüründeki hâkim ko-

⁸ Bu çalışmada kullanılan kuramsal çerçeve, aşağıdaki şu çalışmanın sadeleştirilerek Türkçeye çevrilmesi ile elde edilmiştir: Bican Şahin, "Conspiracy or Social Change? A Literature Review on Transnational NGO Networks", *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, No 2, 2006, s. 257-271.

⁹ Robert Keohane ve Joseph Nye (der.), *Transnational Relations and World Politics*, Cambridge ve Londra, Harvard University Press, 1970. İngilizce yazılmış benzer bazı eserler için John W. Burton, *World Society*, Londra, Macmillan, 1972; James N. Rosenau, *Linkage Politics: Essays on the Convergence of National and International Systems*, New York, Free Press, 1969; Edward L. Morse, *Modernization and the Transformation of International Relations*, New York, Free Press, 1976; Richard W. Mansbach, Yale H. Ferguson ve Donald E. Lampert, *The Web of World Politics: Nonstate Actors in the Global System*, Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall, 1976.

¹⁰ Alejandro Colas, *International Civil Society*, Cambridge, Polity Press, 2002, s. 2-3; Sidney Tarrow, "Transnational Politics: Contention and Institutions in International Politics", *Annual Review of Political Science*, Cilt 4, 2001, s. 3-4. Uluslararası ilişkiler alanındaki realist varsayımlar konusunda bakınız, Hans Morgenthau, "Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace", Karen Mingst ve Jack Snyder (der.), *Essential Readings in World Politics*, New York, W. W. Norton & Company, 2001, s. 34-38.

numunu bu kez neo-realizm adı altında devam ettirmeye muktedir olmuştur.¹¹ “Uluslararası ilişkiler” literatürünün yeniden canlanması 1990’ların ortalarında olmuştur. Thomas Risse-Kappen’in 1995 yılında yayınlanan, *Bringing Transnational Relations Back In: Non-state Actors, Domestic Structures and International Institutions* başlıklı derlemesi bu canlanmanın habercisi olmuştur.¹²

Thomas Risse-Kappen ve kitabına katkı yapan diğer yazarlara göre, daha önceki argümanlar dünya siyaseti hakkındaki tartışmayı, devlet-merkezli görüşler ve toplum-baskın görüşler arasında olmak üzere faydasız bir ikilem üzerine temellendirmişlerdi. Oysa devletlerarası dünya ile uluslararası ilişkilerin “toplum-dünyası” arasındaki etkileşimini incelemek daha faydalı bir yaklaşım olurdu.¹³ Bu bakış açısına göre, eğer uluslararası ilişkilerin devletlerin siyasa çıktıları üzerine etki etmesinin özel koşulları belirlenebilirse, “uluslararası ilişkiler ile devletlerarası sistem arasındaki karşılıklı etkileşim çağdaş dünya siyasetini anlamamızda merkezi öneme sahiptir” biçimindeki önerme daha sağlam hale gelebilir.¹⁴

Bu doğrultuda, Risse-Kappen ve arkadaşları araştırma sorusu olarak şu soruyu tespit etmişlerdir: “*Belli bir konudaki siyasalara etki etmeye çalışan uluslararası koalisyonlar ve aktörler hangi ulusal ve uluslararası koşullar altında başarılı veya başarısız olmaktadır?*”¹⁵ Bu yazarlara göre, uluslararası aktörlerin devlet siyasaları üzerine olan etkilerindeki farklılıklar iki faktörle açıklanabilir: “(1) *ulusal yapı*daki farklılıklar, yani devleti oluşturan, toplumu yapılandıran ve ikisini o ülkede birbirine bağlayan normatif ve örgütlenmeye ilişkin düzenlemeler, (2) *uluslararası kurumsallaşma* dereceleri, yani spesifik bir konunun iki-taraflı veya çok-taraflı anlaşmalar ve/veya uluslararası örgütler aracılığıyla ne ölçüde düzenlenmiş olduğu.”¹⁶

İlk faktör bağlamında, Risse-Kappen ve meslektaşlarına göre, ulusal yapı ağırlıklı olarak devlet tarafından kontrol edildikçe, uluslararası aktörlerin siyasa çıktıları üzerinde etkide bulunma ihtimali azalır.¹⁷ İkinci faktör bağlamında, bir konunun uluslararası normlarla düzenlenmesi, uluslararası aktörlerin bir devleti

¹¹ Chris Brown, *Sovereignty, Rights and Justice International Political Theory Today*, Cambridge, Polity Press, 2002.

¹² Thomas Risse-Kappen, “Bringing Transnational Relations Back In: Introduction”, Thomas Risse-Kappen (der.), *Bringing Transnational Relations Back In: Non-State Actors, Domestic Structures and International Institutions*, New York, Cambridge University Press, 1995, s. 3-33.

¹³ Risse-Kappen ve diğerleri uluslararası ilişkileri şu şekilde tanımlamışlardır: “*en azından bir aktörün devlet dışı olduğu veya bir devlet ya da uluslararası örgüt adına iş görmediği durumlarda ulusal sınırları aşan düzenli etkileşimler*” (vurgu orijinal eserde). Risse-Kappen, “Bringing Transnational Relations”, s. 3.

¹⁴ Ibid., s. 5.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid., s. 6.

¹⁷ Ibid., s. 6-7.

etkilemesini kolaylaştırır.¹⁸ Bu kullanımda normlar, Peter Katzenstein tarafından “belli bir kimliğe sahip aktörlerin uygun davranışı hakkındaki kolektif beklentiler” olarak tanımlanmaktadır.¹⁹

Bumerang Kalıbı: Uluslararası Yandaşlık Ağbağları

Uluslararası ilişkiler üzerine olan tartışmaya ilave bir katkı, Margaret Keck ve Kathryn Sikkink'in *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, (1998) adlı eserinde bulunabilir. Bu katkının özünü ağbağ (*network*) kavramı oluşturmaktadır. Buna göre, gerek Keohane ve Nye, gerekse de Risse-Kapfen derlemeleri, çokuluslu şirketler, Katolik Kilisesi, uluslararası bilimsel kuruluşlar ve aktivist gruplar gibi çok çeşitli uluslararası aktörleri bir araya getirmektedirler. Keck ve Sikkink, tüm bu uluslararası ilişkilerin “gönüllü, karşılıklı ve yatay iletişim ve mübadele kalıpları tarafından karakterize edilen örgütlenme biçimleri”²⁰ olarak tarif edilebilecek ağbağlar aracılığıyla analiz edilebileceğini ileri sürmektedirler.²¹

Böylece, bu uluslararası ağbağlar amaçları temelinde üç farklı grupta kategorize edilebilir: 1- Uluslararası şirketler ve bankalar gibi *araçsal amaçlar* tarafından motive edilen uluslararası ağbağlar, 2- Bilim insanlarının oluşturduğu profesyonel gruplar gibi *paylaşılan nedensellik fikirleri* tarafından motive edilen uluslararası ağlar, 3- *Paylaşılan ilkeler, fikirler veya değerler* tarafından motive edilen uluslararası ağbağlar (uluslararası yandaşlık ağbağları).

Maddi kazanımlar veya profesyonellik temelinde değil, paylaşılan fikirler ve değerler temelinde motive oldukları ölçüde son kategorinin ayrı bir konumu vardır. Birçok kez, bu ağbağlar faaliyet gösterdikleri alanda siyasa değişikliğiyle yetinmeyip, uluslararası ilişkilerin kurumsal ve düşünsel temellerini de yeniden şekillendirmeyi hedeflerler.²² Keck ve Sikkink'in sözleriyle, “yandaşlık (*advocacy*) [kavramı] bu uluslararası ağbağların kendine özgü bir özelliğini gayet güzel sergiler: Bu ağbağlar, belli davaları, ilkeleri, fikirleri ve normları savunmak için örgütlenmiştir ve çoğu kez kendi ‘çıkarları’ ile doğrudan ilişkisi olmayan siyasa değişikliklerini savunan kişileri içerirler.”²³

¹⁸ Ibid., s. 7.

¹⁹ Margaret Keck ve Kathryn Sikkink, *Activists Beyond Borders: Advocacy Networks In International Politics*, Ithaca, Cornell University Press, 1998.

²⁰ Ibid., s. 29-30.

²¹ Margaret Keck ve Kathryn Sikkink “Transnational Advocacy Networks in International and Regional Politics”, *International Social Science Journal*, Cilt 159, 1999, s.91.

²² Keck ve Sikkink, *Activists Beyond Borders*, s. 2.

²³ Keck ve Sikkink, “Transnational Advocacy Networks”, s. 91.

Ulusasını yandaşlık ağbağları, geniş veya dar bir biçimde tanımlanabilir.²⁴ Geniş bir şekilde tanımlandıklarında, bir konuda sosyal değişimin ortaya çıkmasına etkide bulunan tüm tarafları içerirler. Bu anlamda, uluslararası ve ulusal STK'lar, yerel sosyal akımlar, araştırma ve yandaşlık örgütleri, vakıflar, basın, kiliseler, sendikalar, tüketici örgütleri, entelektüeller, bölgesel ve uluslararası örgütlerin bazı birimleri, devletlerin yürütme ve/veya yasama organlarının bazı birimleri bir yandaşlık ağbağını oluşturan ana aktörler arasında yer alırlar.²⁵ Dar anlamda tanımlandıklarında, bir ulusasını yandaşlık ağbağının üyeleri ulusal ve uluslararası STK'lar ile sınırlıdır. Keck ve Sikkink'in işaret ettiği gibi,

...uluslararası ve ulusal sivil toplum kuruluşları (STK'lar) genellikle eylemleri tetikleyerek ve daha güçlü aktörleri pozisyon almaya zorlayarak çoğu yandaşlık ağbağında merkezi rolü oynarlar. STK'lar yeni fikirler sunmakta, bilgi sağlamakta ve siyasa değişiklikleri için lobi yapmaktadırlar.²⁶

Bir yandaşlık ağbağındaki STK'ların paylaştığı en değerli şey bilgidir. Onlar kendileriyle ilgili eylem alanlarına ilişkin bilgiyi paylaşmakla kalmayıp, aynı zamanda bu bilgiyi yorumlamada ve kendi konularına giren algulamaları şekillendirmede kullanacakları “çerçeveler” de oluştururlar. Bir yandaşlık ağbağındaki aktörlerin paylaştığı ikinci kaynak fonlardır. Sunmuş oldukları hizmetler karşılığında STK'lar ağdaki vakıflar tarafından finanse edilir. Nihayet, personel mübadelesi yandaşlık ağbağlarında ender rastlanan bir şey değildir. Böylece, bağlantılar her iki taraf açısından da değerli hale gelmektedir. Bu bağlantıların; erişim, bilgi, güç ve çoğu kez de finansman sağlaması nedeniyle, gelişmekte olan dünyanın kaynak fakiri aktörleri açısından değerli olduğu iddia edilmektedir. Öte yandan, bu ilişki, gelişmiş ülkelerdeki aktörler için, hedef alınan devletin toplumunda meşruiyet ve bilgi sağlar.²⁷

Başlangıçta işaret edildiği üzere, uluslararası ve ulusal STK'lar arasındaki işbirliği herkesçe hoş karşılanmamaktadır. Gelişmiş dünyadan gelen uluslararası STK'lar ulusasını işbirliğine büyük oranda olumlu bakan bir çevrede faaliyetlerini yürütürlerken, gelişmekte olan dünyadan gelen ulusal STK'lar ulusasını işbirliğine sıklıkla şüphyle yaklaşan bir çevrede faaliyet göstermektedirler.²⁸ Keck ve Sikkink'e göre, “Kuzeyli ağlarla olan bağlar yüksek düzeyde güven ilişkisi gerektirir. Bunun nedeni, ahlaki temelde müdahaleleri meşrulaştıran argümanların

²⁴ Sanjeev Khagram, James V. Riker ve Kathryn Sikkink, “From Santiago to Seattle: Transnational Advocacy Groups Restructuring World Politics”, Sanjeev Khagram et. al., (der.), *Restructuring World Politics Transnational Social Movements, Networks, and Norms*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2002, s. 9.

²⁵ Ibid., s.91-92.

²⁶ Keck ve Sikkink, “Transnational Advocacy Networks”, s. 98.

²⁷ Ibid., s. 92-93.

²⁸ Ibid., s. 94.

kolonyal güçlerin “medenileştirme” söylemlerini çağrıştırmaları ve milliyetçi bir tepkiye yol açarak bu ağbağların güttükleri amaçlara zarar verebilmesidir.”²⁹

Uluslaşırı yandaşlık ağbağları en fazla, bir ülkedeki gruplar ve devlet arasındaki çatışmaları çözmek için gerekli kanalların mevcut olmaması veya mevcut ise de bu kanalların çatışmayı çözmede etkisiz kalması halinde ortaya çıkarlar. Böyle bir ilişkiler durumu Keck ve Sikkink’in ‘bumerang’ etki kalıbı adını verdiği süreci harekete geçirir. Böyle bir durumda, ulusal STK bağlı bulunduğu devlete doğrudan bir etkide bulunamazken, işbirliğine girdiği yabancı/uluslararası STK’lar aracılığıyla bu amacını dolaylı yoldan gerçekleştirebilir (Bkz. Şekil 1).³⁰

Devletlere etki etme çabalarında uluslaşırı yandaşlık ağbağları çeşitli taktikler uygularlar. Keck ve Sikkink bu taktikleri dört gruba ayırır:

- (a) *Bilgi siyaseti*, ya da siyasal olarak kullanılabilir bilgiyi en fazla etkisinin olacağı yere hızlı ve güvenilir şekilde yönlendirebilme yeteneği,
- (b) *Sembolik siyaset*, ya da semboller, eylemler ve öyküler aracılığıyla bir durumu anlamlı kılabilmek,
- (c) *Kaldıraç (leverage) siyaseti*, ya da bir ağbağın zayıf üyelerinin etkide bulunma ihtimalinin olmadığı bir durumda güçlü aktörlerin bir duruma etki etmesinin sağlanabilmesi,
- (d) *Hesap verebilirlik siyaseti*, ya da daha güçlü aktörleri resmi olarak onayladıkları daha belirsiz siyasalar ve ilkeler doğrultusunda hareket etmeye zorlamak.³¹

Yukarıda işaret edildiği gibi, siyasal olarak değerli bilgi, bu ağbağların paylaştığı en önemli kaynaktır. Konuları gereği, ulusal STK’lar insan hakları ihlalleri hakkında ilk elden bilgiye sahiptirler. Bu bilgiyi hızlı bir biçimde elde etmek ve uluslararası sahnede güvenilir bir şekilde yaymak, ulusal STK’ların uluslararası STK’lar ile kurdukları bağlantılar sayesinde mümkündür. Uluslararası STK’lar siyasal olarak değerli bilginin yayılmasına doğrudan veya dolaylı olarak yardım edebilirler. Dolaylı katkı durumunda, uluslararası STK’lar ulusal STK’lar için haberlerini duyurma fırsatları sunarlar. Böyle bir fırsat, örneğin, uluslararası STK’ların ulusal STK’lara Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası örgütlerde sağladıkları alanda ifadesini bulur. Kerstin Martens’in belirttiği gibi, STK’lar BM’de danışma statüsü (*consultative status*) kazanmaya çalışırlar.³² Uluslararası sisteme katılmanın “resmi yolu” olarak danışma statüsü, STK’lara bilgi elde etme ve fikirlerini BM’de seslendirme fırsatı sunar. Bununla beraber, her STK bu statüyü elde edemez. Bu statüyü elde etmek, özellikle kendi devletleri tarafından BM’de bloke edilen ulusal STK’lar için oldukça güçtür.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid., s. 93.

³¹ Ibid. s. 95; Keck ve Sikkink, *Activists Beyond Borders*, s. 16.

³² Kerstin Martens, “Bypassing Obstacles to Access: How NGOs Are Taken Piggy-Back to the UN”, *Human Rights Review*, Nisan-Haziran, 2004, s. 80-91.

Ancak, bu statüye sahip uluslararası STK'lar bulunmaktadır. Bu uluslararası STK'lar statülerini ulusal STK'lara kendi şikâyetlerini dile getirmek üzere bir platform gibi kullandırmaktadırlar. Bunun bir örneği *International Federation of Human Rights* (FIDH) ve onun *Human Rights in China* gibi üye örgütleri arasındaki ilişkidir. *Human Rights in China* örgütü her ne kadar Çin Halk Cumhuriyeti'nin güçlü muhalefeti neticesinde BM'de danışma statüsü alamasa da, FIDH ile olan bağlantısı sayesinde BM'nin İnsan Hakları Komisyonu gibi ilgili birimlerini Çin'deki insan hakları ihlalleri konusunda haberdar edebilmektedir.

Bir ağbağdaki ulusal ve uluslararası STK'lar siyasal olarak değerli bilgiyi kullanmakla kalmayıp, onu hedef kitleye anlamlı gelecek bir şekilde sunmaktadır. Bu bilgi sunumunun amacı, sadece olup biten hakkında dış dünyayı haberdar etmek değil, fakat aynı zamanda bir adaletsizliği önlemek veya düzeltmek için dış aktörleri harekete geçirmektir. Bu nedenle, ikna önemlidir. İkna etmenin etkin bir yolu da, semboller ve öyküler kullanmaktır. Keck ve Sikkink'e göre, birçok kez, sadece tek bir olay değil ama birkaç olayın bir arada sunulması insanları eyleme geçme hususunda ikna etmektedir.³³ Örneğin, Şili'deki Pinochet diktatörlüğü ile Vietnam Savaşı ve Watergate Skandalı'nın yan yana getirilmesi Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Pinochet diktatörlüğüne karşı bir insan hakları hareketi oluşturmakta etkili olmuştur.

Bumerang etki kalıbında bir diğer etkili strateji de *kaldıraç siyaseti*dir. Bu stratejide, daha zayıf bir aktör, örneğin ulusal bir STK, ABD, Avrupa Birliği veya BM gibi daha güçlü bir aktörün, hedef devlet üzerinde baskı yapmasını sağlamak üzere uluslararası STK'lar ile ağbağlarını kullanır. Amaç, hedefteki devletin davranışını değiştirmektir. Bunun güzel bir örneği Hawkins'in ABD Kongresi'nin Pinochet diktatörlüğüne karşı oynadığı role ilişkin söylediklerinde bulunabilir.³⁴ Buna göre, uluslararası insan hakları ağbağının sağladığı bilgi sayesinde Amerikan Kongresi Şili'ye karşı yaptırımlar uygulamıştır. Bu yaptırımlar, sıklıkla askeri ve mali yardımların askıya alınması, silah satımının ve diplomatik ilişkilerin dondurulması şeklinde olmaktadır.

Nihayet, *hesap verebilirlik siyaseti* uluslararası yandaşlık ağbağının insan hakları ve demokrasi gibi uluslararası normlara ilişkin verdiği sözleri tutmasına yönelik hedef devlete baskı yapmasını içerir. Bazen devletler sadece dikkati başka yöne çevirmek için uluslararası normları kabul ederler.³⁵ Bununla beraber, devletler bu standartları söylem düzeyinde olsa dahi bir kez kabul ettiklerinde, uluslararası ağbağlar bu fırsatı söylem ve uygulama arasındaki farkı göstermek ve hedefteki devleti uluslararası sahnede utandırmak için kullanabilirler.

³³ Keck ve Sikkink, *Activists Beyond Borders*, s. 22.

³⁴ Darren Hawkins, "Human Rights Norms and Networks in Chile", Sanjeev Khagram et.al. (der.), *Restructuring World Politics Transnational Social Movements, Networks, and Norms*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2002, s. 65.

³⁵ Keck ve Sikkink, *Activists Beyond Borders*, s. 24.

Uluslararası yandaşlık ağbağları, bu dört stratejiyi ayrı ayrı veya birlikte kullanarak insan hakları ve demokrasi alanındaki uluslararası normlara uymayan devletlerin davranışlarına etki etmeye çalışırlar. Bununla beraber, bumerangın istenilen etkiyi yaratması için bazı koşullar bulunmaktadır. Bu koşullar iki gruba ayrılabilir: (a) Mesele temelli koşullar ve (b) Aktör temelli koşullar.

Keck ve Sikkink'in işaret ettiği üzere, uluslararası yandaşlık ağbağlarının en etkin şekilde ortaya çıktığı iki alan bulunmaktadır: Bunlar, "(1) Savunmasız bireylere fiziksel zarar gelebileceği ve bu zarardan kimin sorumlu olduğu konusunda kısa ve açık bir sebep-sonuç ilişkisi (veya öyküsü) olan durumlar; (2) Yasal fırsat eşitliği konusunu içeren durumlar."³⁶ Bu anlamda, etkin bir yandaşlık ağbağı oluşturmak, hak ihlalinin konusu, sözelimi, mülkiyet hakları ihlalleri olmak yerine işkence veya ortadan kaybolma olduğunda daha kolaydır. Dahası, hak ihlalinin öznesinin savunmasız ve/veya masum olduğuna inanıldığında, başarılı bir kampanya yapma ihtimali yükselmektedir. İkinci olarak, yasal fırsat eşitliğine yönelik açık ihlaller olduğunda, başarılı bir yandaşlık ağbağı ortaya çıkabilir. Bu olgunun en iyi örneği, Güney Afrika'da fırsat eşitliğinin en temel unsurlarına dahi sahip olmayan *Apartheid* Rejimi'ne karşı yürütülen kampanyada bulunabilir.³⁷

Aktör temelli koşullarla ilgili olarak söylenebilecek ilk şey, ". . . ağbağların, güçlü ve yoğun oldukları yerde daha etkili olduklarıdır. Ağbağ gücü ve yoğunluğu, ağbağdaki örgütlerin toplam sayısını, büyüklüğünü ve bunların arasındaki etkileşimin düzenliliğini içerir."³⁸ Aktörler hakkında söylenebilecek ikinci şey, ağbağlardaki değil, bu ağbağların hedefindeki aktörlerle ilgilidir. Yukarıda kısaca değinildiği üzere, bir ağbağın bir devlet üzerinde etkisinin olabilmesi için, o devletin uluslararası normları en azından söylem temelinde kabul etmiş olması gerekir. Bu durum bir ağbağın üyelerine devleti eleştirebilmek üzere ahlaki bir neden verir. İkinci olarak, hedef devletin uluslararası imajına önem veriyor olması gerekir. Dış dünyanın kendisi hakkında ne düşündüğüne aldırmayan bir devleti uluslararası arenada eleştirmenin, o devletin insan hakları karnesini düzeltmesinde pek az etkisi olacaktır. Üçüncü olarak, uluslararası bir ağbağ ortaya çıkmadan önce, bir devlette belli bir özgürlük düzeyi olmalıdır ki, bireyler örgütlenebilsin ve diğer bireylerle iletişime geçebilsin. Risse-Kappen ve diğerlerine paralel olarak, Keck ve Sikkink, sivil toplumun ortaya çıkmasına hiç alan bırakmayan çok güçlü bir devletin varlığının, uluslararası yandaşlık ağbağının ortaya çıkmasını oldukça güçleştirdiği görüşündedirler. Nihayet, hedef devletin kendisi çok güçlü ise veya coğrafi konumu, ekonomik gücü veya doğal kaynakları nedeniyle güçlü devletler için stratejik olarak çok önemli ise, bumerang etki kalıbının beklenen sonuçları vermesi zordur.³⁹

³⁶ Keck ve Sikkink, "Transnational Advocacy Networks", s. 98-99.

³⁷ Ibid., s. 98.

³⁸ Keck ve Sikkink, *Activists Beyond Borders*, s. 206.

³⁹ Ibid., s. 206-208.

Bulgular

Türkiye'nin demokrasi ve insan hakları konularındaki tecrübesi her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda birey hak ve özgürlükleri fikrini ilk kez ortaya koyan 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'na ve ilk kez bir parlamento vücuda getirip anayasal monarşiyi kuran 1876 Anayasası'na kadar uzanıyorsa da, ne demokrasi ne de insan hakları tam olarak yerleşmiştir.⁴⁰ Cumhuriyet döneminde ise, 1946'dan beri çok partili demokratik bir siyasal sistem işlemektedir. Buna karşın, bu süre içinde ülke üç hükümet darbesi ve 1997'de bir "post-modern darbe"ye şahit olmuştur. Son olarak, 27 Nisan 2007'de Genel Kurmay Başkanlığı Web Sitesi'ne konulan bir bildiri, "elektronik (e)-müdahale" olarak algılanmıştır.

Türkiye AB üyelik müzakereleri sürecinde önemli reform çalışmalarını içeren bir süreçten geçmektedir. 1995–2007 yılları arasında, demokrasiyi derinleştirmeyi ve insan haklarını iyileştirmeyi amaçlayan birçok reform gerçekleştirilmiştir. Özbudun, son 20 yılda bu amaçla yapılan anayasa değişikliklerinin ayrıntılı bir listesini sunmuştur.⁴¹ 1982 Anayasası'nda yapılan değişiklikleri de içeren söz konusu reformları değerlendirdiği çalışmasında yazar, genel koşullarda önemli ölçüde ilerleme sağlanmasına rağmen, hâlâ yapılması gereken birçok şey olduğunu vurgulamış ve yeni yasaların uygulanmasının da kritik önem taşıdığını belirtmiştir.⁴²

Bulgular bölümünün geri kalan kısmında, çalışmanın bulguları tematik bir şekilde sunulacaktır. Diğer bir deyişle, derinlemesine mülakatlar sırasında sorulan tüm önemli soru ya da soru gruplarına alınan yanıtların birbirlerinden ayrı alt bölümlerde sunulması tercih edilmiştir. Topluca değerlendirildiğinde bu alt bölümler, Türkiye'de faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası STK'ların demokratikleşme ve insan hakları alanındaki etkileşim ve işbirliklerinin doğasını ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ağbağlar Arasındaki İşbirliği

Bu çalışmanın amaçlarından biri de demokratikleşme ve insan hakları alanında faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası STK'lar arasındaki işbirliğinin kuruluş, işleyiş ve sonlandırılmasını etkileyen etmenlerin anlaşılmasıdır. Bu alandaki literatür, STK'lar arasındaki işbirliğinin açıklanmasında, ortak ideolojinin, amaç ortaklığının, maddi olan ve maddi olmayan kaynakların alışverişinin önemli

⁴⁰ İlber Ortaylı, *Türkiye İdare Tarihi*, Ankara, TODAİE, 1979, s. 267–270; 279–287; Mustafa Erdoğan, "Islam in Turkish Politics: Turkey's Quest for Democracy Without Islam," *Critique*, No 15, 1999, s. 25–49; Ali İhsan Dağı, "Human Rights and Democratization: Turkish Politics in the European Context", *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 1, No 3, 2001, s. 51.

⁴¹ Ergun Özbudun, "Democratization Reforms in Turkey, 1993–2004", *Turkish Studies*, Cilt 8, No 2, 2007, s. 179–196.

⁴² *Ibid.*, s. 195.

etmenler olduğunu iddia etmektedir. Bu bölümde, bu çalışmanın bulguları ışığında, ulusal ve uluslararası STK'lar arasındaki işbirliğinin neden kurulduğu, ortak çabaların nasıl sürdürüldüğü ve hangi koşullar altında işbirliğinin sona erdirildiği incelenecektir.

İşbirliğinin Kuruluşu: Fayda ve Maliyetler

STK temsilcilerinin STK'lar arası işbirliğinin doğum, yaşam ve ölümü konularındaki sorulara verdikleri yanıtlar, tam bir uyum göstermemektedir. Bazı işbirlikleri benzer ideolojik bakış açılarından kaynaklanırken, bazılarında ise ortak amaçlar yeterli olup örgütlerin ideolojik ortaklığı ikinci planda kalmaktadır. Bu noktada, iki örgütün ortak bir ideoloji ve ortak amaçlara sahip olmasının birbirlerinden pek de farklı olmadığı; çünkü çoğu zaman benzer ideolojilere sahip örgütlerin, benzer amaçlarla ortaya çıkabildiği iddia edilebilir. Örneğin, liberal ideolojiye sahip bir ulusal ve uluslararası STK'nın birbirlerinden bağımsız bir şekilde "minimal devlet" amacı ile faaliyet göstermesi şaşırtıcı olmayabilir. Bu noktada, değişik ideolojik perspektiflere sahip STK'lar arasındaki işbirlikleri daha ilgi çekicidir. Bu tür işbirliklerinde asıl belirleyici olan, ortak amaçlardır. Ne var ki, bu tür işbirlikleri, çalışmada daha önce ortaya konulan ikili ayrımında açıklandığı gibi, daha çok pratik düzeyde faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası STK'lar arasında ortaya çıkar. Örneğin, insan hakları ihlallerini önlemek için çalışan STK'lar, aralarında ortak bir ideoloji aramadan, daha çok işbirliği yaparlar. Bu duruma Türkiye'deki en somut örnek, değişik ideolojik çizgilerdeki ulusal ve uluslararası STK'ları sadece bir kereye mahsus değil, devamlı olarak birlikte çalışmak üzere bir araya getiren İnsan Hakları Ortak Platformu (IHOP)'dur.⁴³ Bununla beraber, pratik düzeyden ziyade normatif düzeyde faaliyet gösteren STK'lar arasındaki ideolojik farklılıklar, işbirliği yapmanın önünde bir engel oluşturmaktadır. Örneğin Liberal Düşünce Topluluğu, diğer siyasal düşüncelere sahip STK'lar ile sistematik bir işbirliği yapmayı tercih etmemektedir. Yine aynı şekilde incelenen Alman vakıfları, ancak kendi görüşlerini paylaşan ulusal STK'lar ile sistematik bir işbirliğinde bulunmayı seçmektedirler.

Ulusal ve uluslararası STK'lar arasındaki işbirliğinin kurulmasını belirleyen etmenlerden biri de bu örgütler arasındaki ilişkinin genişliği, derinliği ve uzunluğudur. İki STK sadece bilgi alışverişi için işbirliği yaptığında (yani "bilgi siyaseti" [*information politics*] uyguladığında), ortak bir ideolojiyi paylaşmaları gerekli değildir. Ortak bir amaçları olması, bilgi paylaşımında bulunmaları için yeterli olabilir. STK'lar arası ilişki derinlik ve genişlik kazandığında ise ideolojik ortaklık önemli hale gelmektedir. Diğer bir deyişle, kısa dönemli ve proje-temelli bir

⁴³ IHOP farklı ideolojilere sahip birkaç insan hakları derneğini bünyesinde toplamaktadır. Bu ortak platformun altında sosyal demokrat/sosyalist (*İnsan Hakları Derneği*), muhafazakâr (*Mazlumder*) ve geniş anlamda liberal (*İnsan Hakları Gündemi Derneği*) gibi örgütlerle beraber Uluslararası Af Örgütü de bulunmaktadır.

ilişki söz konusu ise, ortak bir amaç taşınması, ortak ideolojinin olup olmamasından daha önemlidir. Böyle durumlarda, örgütlerin ideolojileri arasındaki fark çok büyük değilse, ortak bir amaç için işbirliğine gidilebilir.

Ulusal ve uluslararası STK'lar arasındaki işbirliklerinin çoğu proje-temelli iken, bazıları ise, Konrad Adenauer Vakfı ve yerel ortakları (mesela Türk Demokrasi Vakfı) örneğinde olduğu gibi, uzun dönemli ve sözleşme-temellidir. Bu sözleşmeler genelde bir yıl süreyle yapılırlar ve neredeyse son 20 yıldır her yıl yenilenmektedirler. STK'lar arası ilişkiler bu şekilde uzun dönemli ve sözleşme-temelli olduğunda, örgütler arasında ortak bir dünya görüşü ya da ideolojinin varlığı çok daha önemli bir hale gelmektedir.

Ortak amaçlar, bazen sarsıcı olaylar sonucunda ortaya çıkan kamuoyu tepkisi yoluyla oluşmaktadır: Bu durumun en önemli örneklerinden biri, 3 Kasım 1996 tarihinde Susurluk kasabasında meydana gelen bir trafik kazası sonucunda iktidar ortağı Doğru Yol Partisi'ne mensup bir milletvekili, üst düzey bir polis şefi ve aranan bir suçlunun aynı arabada seyahat ettiğinin ortaya çıkmasıyla devlet içindeki yozlaşmanın sergilenmesidir. Bir diğer kayda değer örnek ise, 17 Ağustos 1999 tarihinde olan ve resmi kayıtlara göre 17.000 kişinin hayatını kaybettiği büyük bir depremin, hem devletin doğal felaketler karşısındaki hazırlıksızlığı ve yönetsel kapasite eksikliğini, hem de yerel yönetimlerde inşaat izni ve denetimi konusunda meydana gelen yolsuzlukların boyutunu gözler önüne sermesidir. Her iki olay da sivil toplum kuruluşları arasında, kısa süreli de olsa, bir işbirliği yaratmıştır.

STK'lar arası işbirliğinin kuruluşu ve işleyişinde etkin olan bir diğer etken ise maddi ve maddi-olmayan kaynakların değiş tokuşudur. Türkiye'deki ulusal STK'lar çoğu zaman üyelik aidatlarına ve düzenli bağışlara dayanan sağlam bir mali yönetim sisteminden yoksundurlar. Bu örgütlerin üyeleri üyelik aidatlarını genellikle zamanında yatırmamaktadır; bağışlar ise düzenli bir şekilde yapılmamaktadır. Bu nedendir ki, maddi kaynak alışverişi, ulusal ve uluslararası STK'lar arasındaki işbirliğinin en çok arzu edilen sonuçlarından biridir.

Vurgulanması gereken temel bir nokta, hem ulusal, hem de uluslararası STK'ların fon arayışında olduklarıdır. Diğer bir deyişle, uluslararası STK'lar para akışının kaynağı değil aracılarıdır. Bazı yabancı STK'lar kendi hükümetleri tarafından finanse edilmektedirler. Örneğin Alman Vakıflarını finanse eden kurum, Almanya Kalkınma Bakanlığı'dır. Genel olarak yabancı finansman ve özel olarak da yabancı ülkelerin uluslararası STK'ları finanse etmesi, bu örgütlerin Türkiye'deki niyetleri konusunda kuşkular yaratmaktadır.⁴⁴ Açık Toplum Enstitüsü'nün Soros Vakfı tarafından maddi olarak desteklenmesi de benzer korku ve

⁴⁴ Davut Ateş ve Ahmet Uysal, "Merkez Dışı Ülkelerdeki Ulusötesi Sivil Toplum Kuruluşları: Dış Politika, Finansman ve Meşruiyet", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, No 16, 2006, s. 64, 72, 75; Nergiz Mütevellioğlu, "Türkiye'de Yönetim Dışı Örgütlerin Demokratikleşmeye Etkisi", s. 61, 67-68; İbrahim Yıldırım, *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2004, s.250, 263-266.

kuşkulara neden olmaktadır. Bu nedenle bazı ulusal STK'lar uluslararası STK'lardan maddi yardım almayı kategorik olarak reddetmektedirler. Buna karşın, bazı diğer ulusal STK'lar ise, amaçlarda anlaştıkları sürece kamuoyunda kuşku ile karşılanan uluslararası STK'lardan maddi yardım alabileceklerini yapılan görüşmelerde belirtmişlerdir.

Para dışındaki kaynakların değiş tokuşu da yaygın olarak yapılmaktadır. Örneğin ulusal STK'lar, düzenledikleri toplantı ve panellerde konuşmacıya ihtiyaç duyduklarında uluslararası STK'ların sosyal ağbağlarından yararlanmaktadırlar. Ortaklar ayrıca bilgiyi, başka ülkelerdeki geçmiş deneyimleri ve uzmanlığı da paylaşmaktadırlar. Denilebilir ki, uluslararası STK'lar deneyimlerini paylaşarak ulusal STK'lara profesyonel yönetim konusunda öğretmenlik yapmaktadırlar. Diğer bir deyişle, maddi destek başvuruları, etkinlik/faaliyet teklifi (*proposal*) yazımı, etkinlik düzenlenmesi, mali yönetim ve stratejik planlama gibi konularda işlerini profesyonelce yürütmeleri konusunda ulusal STK'lara örnek olmaktadır.

Son olarak, bazı ulusal STK'lar uluslararası platformda uluslararası STK'larla olan ilişkileri yoluyla meşruiyet kazanmaktadırlar. Bu durum, özellikle pratik düzeyde faaliyet gösteren ulusal insan hakları örgütleri için geçerlidir. Ulusal STK'lar uluslararası toplantılarda uluslararası ortakları yoluyla görünürlük kazanırlarken, ulusal düzeyde ise tanınmış uluslararası insan hakları örgütleriyle olan ilişkileri yoluyla meşruiyetlerini artırmaktadırlar. Uluslararası örgütlerle oluşturulan ortaklıklar, devlet kurumlarının da ulusal STK'lara karşı olumsuz bir hareketlerinden önce bir kez daha düşünmelerine neden olmaktadır. Meşruiyet, tanınmışlık ve güçlerindeki böylesine bir artış, ulusal STK'ları da faaliyetlerini daha titizce yürütmeye yöneltmektedir. Örneğin, insan hakları alanında faaliyet gösteren ulusal STK'lar, uluslararası STK'lar ile yapmış oldukları işbirlikleri sayesinde devletin müdahalelerine karşı kendilerine bir güvence sağlarlarken, bu işbirliği aynı zamanda hazırladıkları raporlara koydukları ve uluslararası insan hakları raporlarına giren veriler konusunda da daha titiz davranmaları sonucunu doğurmuştur.

İşbirliğinin Sürdürülmesi

STK'lar arasında bir kez ortak bir amaç veya ideoloji ve kaynak değiş tokuşu gibi ortak bir temel bulunduğu ve ulusal ve uluslararası STK'lar arasında işbirliği oluşturulduğunda, örgütler dikkatlerini artık işbirliğinin sürdürülmesine verirler. Bu bağlamda vurgulanması gereken, ulusal ve uluslararası STK'ların işbirliği içinde çalışırken farklı öncelikleri olduğudur.

Ulusal STK'ların uluslararası STK'lar ile olan ilişkilerinde en değer verdikleri husus, bağımsızlıklarıdır. Taraflar arası eşitlik algısı, bu ilişkilerin sürdürülmesinde çok önemlidir. Bu nedenle, konferans konuşmacıları veya uzmanların tek taraflı seçimi gibi, işbirliği alanlarını ve işbirliğinin doğasını etkilemeye yönelik en ufak bir baskı algısı, veya manipülasyon görüntüsü veren bir hareket hiç hoş

karşılanmamaktadır. Bu bağlamda, karşılıklı ilişkilerin şeffaflığı, özellikle Açık Toplum Enstitüsü veya Alman Vakıfları gibi kuşku ile karşılanan uluslararası STK'ların ilişkilere taraf olduğu durumlarda, önemli bir etmendır. İlişkideki ulusal STK, önyargılardan oluşın psikolojik engelleri aşmak için işbirliğinden mümkün olduğunca somut sonuçlar almak ve uluslararası STK ile olan ilişkisini mümkün merteye şeffaf bir şekilde sürdürmek durumundadır.

İşbirliğinin Sona Ermesi

STK'lar arasındaki işbirliğinin sona ermesine neden olan birkaç etmen vardır: İlk olarak, eğer ortak amaca erişilmişse işbirliği artık gerekli olmaktan çıkar ve taraflar işbirliğini sona erdirirler. İkinci olarak, eğer taraflardan birinin performansı düşük ise ve söz konusu tarafın performansını yükseltmesine dönük bir dizi uyarı sonuçsuz kalmışsa, diğer taraf işbirliğini sonlandırabilir. Maddi ve maddi olmayan kaynakların kötüye kullanımı da işbirliğinin bitirilmesinin üçüncü bir nedeni olarak sayılabilir.

İşbirliğinin sona erdirilme şartlarına ek olarak, STK'lar arası işbirliğini bitirme süreci de önemlidir: Ulusal ve uluslararası STK'lar arasındaki işbirlikleri çoğu zaman proje-temelli olduğundan, işbirliğinin kuralları ve tarafların birbirlerinden beklentileri yazılı bir sözleşme ile kayıt altına alınmıştır. Yine de sözleşmenin hükümlerinden herhangi bir sapma halinde STK'lar genelde mahkemeye gitmemektedir. Bunun yerine, anlaşmaya uymayan STK ile doğrudan ya da dolaylı olarak tekrar çalışmamak tercih edilmektedir.

Değerleri İçselleştirmek

STK temsilcilerine, Türkiye Cumhuriyeti devleti veya toplumunun demokrasi ve insan hakları değerlerini ne kadar içselleştirdiği sorulduğunda, birbirinden oldukça farklı yanıtlarla karşılaşmıştır. Yanıt verenlerden birçoğu, 2004 yılında yasalaşın yeni Dernekler Kanunu'nu⁴⁵ örnek göstererek, son birkaç yılda STK'lar

⁴⁵ Türkiye'de derneklerin işleyişini düzenleyen kanun 2004 yılında yenilenmiştir. 4 Kasım 2004 tarihinde yasalaşın 5253 sayılı "Dernekler Kanunu"nın önemli hükümleri şu şekildedir: Kanunun 1. Maddesi kanunun amacının "... dernekler, dernek şube veya temsilcilikleri, federasyonlar, konfederasyonlar ve yabancı dernekler ile merkezleri yurt dışında bulunan dernek ve vakıf dışındaki kâr amacı gütmeyen kuruluşların Türkiye'deki şube veya temsilciliklerinin yasak ve izne tâbi faaliyetlerini, yükümlülüklerini, denetimlerini ve uygulanacak cezalar ile derneklere ilişkin diğer hususları düzenlemek" olduğunu bildirmektedir. Kanunun 5. Maddesinde "Dernekler, tüzüklerinde gösterilen amaçları gerçekleştirmek üzere uluslararası faaliyette veya işbirliğinde bulunabilir, yurt dışında temsilcilik veya şube açabilir, yurt dışında dernek veya üst kuruluş kurabilir veya yurt dışında kurulmuş dernek veya kuruluşlara katılabilirler. Yabancı dernekler, Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığı'nın izniyle Türkiye'de faaliyette veya işbirliğinde bulunabilir, temsilcilik veya şube açabilir, dernek veya üst kuruluş kurabilir veya kurulmuş dernek veya üst kuruluşlara katılabilirler" denilmektedir. Yardım ve işbirliği konularının

açısından ortamın iyileştiğini belirtmiştir. Diğer bazıları, bu değerler Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden beri gündemde olduğundan, bu uzun süre içinde söz konusu değerlerin büyük oranda içselleştirildiğini savunmuşlardır. Üçüncü bir küme ise, hükümetin bu değerlere AB'ye girme umuduyla sözde bir bağlılık gösterdiği görüşündedir. Örneğin, insan hakları örgütleri geçmişe nazaran işkencenin azaldığı tespitine katılmakla beraber, işkencecileri yargılama ve mahkûm etme konusundaki gönülsüzlüğün hükümetin bu konudaki ikircikli tutumunu gözler önüne serdiğini düşünmektedirler. Bu kötümser alt grubun üyeleri, sınırlı reformların toplum, hükümet ve basın tarafından içselleştirilmediğini ve AB ile müzakere sürecinde herhangi bir aksama durumunda reform sürecinin geriye çevrilebileceğini savunmaktadırlar.

Görüşülen birçok STK temsilcisi, bu konuda akademik literatürde vurgulanan “söylem düzeyinde bile olsa demokrasi ve insan hakları değerlerinin içselleştirilmesinin STK'ların hükümeti kurallara uymaya zorlamasına yardımcı olacağı” şeklindeki önermeye katılmaktadır. Bu açıdan Türkiye'deki ulusal ve uluslararası STK'ların devlete karşı yukarıda söz edilen “hesap verebilirlik politikası” taktiğini kullandıklarını iddia etmek yanlış olmaz.

Uluslararası İlişkilerin İşbirliği Üzerindeki Etkisi

Bazı ulusal ve uluslararası STK temsilcileri, Türkiye'nin AB ile müzakere süreci, ya da ABD ile ilişkilerinin durumu gibi uluslararası gelişmelerin STK'lar arasındaki işbirliğine önemli bir etkisi olmadığını düşünmektedirler. Buna karşın görü-

düzenlenmesini açıklayan 10. Maddede “Dernekler, tüzüklerinde gösterilen amaçları gerçekleştirmek üzere, benzer amaçlı derneklerden, siyasi partilerden, işçi ve işveren sendikalarından ve meslekî kuruluşlardan maddî yardım alabilir ve adı geçen kurumlara maddî yardımda bulunabilirler. 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun hükümleri saklı kalmak üzere, dernekler kamu kurum ve kuruluşları ile görev alanlarına giren konularda ortak projeler yürütebilirler. Bu projelerde kamu kurum ve kuruluşları, proje maliyetlerinin en fazla yüzde ellisi oranında aynı veya nakdî katkı sağlayabilirler” ibareleri yer almaktadır. Yurt dışından yardım alınması ile ilgili 21. Maddede ise “Dernekler, tüzüklerinde gösterilen amaçları gerçekleştirmek üzere, benzer amaçlı derneklerden, siyasi partilerden, işçi ve işveren sendikalarından ve meslekî kuruluşlardan maddî yardım alabilir ve adı geçen kurumlara maddî yardımda bulunabilirler. 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun hükümleri saklı kalmak üzere, dernekler kamu kurum ve kuruluşları ile görev alanlarına giren konularda ortak projeler yürütebilirler. Bu projelerde kamu kurum ve kuruluşları, proje maliyetlerinin en fazla yüzde ellisi oranında aynı veya nakdî katkı sağlayabilirler” denilmektedir. Son olarak dernekler arasında platform oluşturmayı düzenleyen 25. Maddede “Dernekler, amaçları ile ilgisi bulunan ve kanunlarla yasaklanmayan alanlarda, kendi aralarında veya vakıf, sendika ve benzeri sivil toplum kuruluşlarıyla ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere ve yetkili organlarının kararı ile platformlar oluşturabilirler. Platformlar, kanunların dernekler için yasakladığı amaç ve faaliyet konuları doğrultusunda kurulamazlar ve faaliyet gösteremezler. Bu yasağa aykırı hareket edenler hakkında, bu Kanun ve ilgili kanunların cezai hükümleri uygulanır” hükümleri vardır.

şülen kişilerin çoğunluğu Türkiye'nin AB üyeliği çabasının veya Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin varlığı ve kararlarının hayatlarını kolaylaştırdığını, işbirliği alan ve imkânlarını sürekli artırdığını savunmaktadırlar. Ayrıca AB üyelik perspektifinin Türkiye'deki tartışma kültürünü de geliştirdiği kanısındadırlar. Bu durum, Dağı'nın, 1980'den sonra demokratikleşme ve insan hakları alanındaki çeşitli konuların “meşru uluslararası ilgi alanları” olarak kabulü yönündeki tespiti ve bu alandaki ulusal ve uluslararası STK'ların işbirliklerinin meşruiyetinin kabulü yönündeki gelişmelere de uygundur.⁴⁶ Bu süreçte, Türkiye'nin AB üyelik perspektifi kritik önemdedir. Dağı da, 1960'lar ve 1970'lerde Avrupa-Türkiye ilişkilerinin odağında ekonomik meseleler varken, 1980'lerden başlayarak demokrasi ve insan haklarının iyileştirilmesi konularındaki uluslararası baskıların Türkiye ve o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu arasındaki siyasal ve ekonomik ilişkilerin normalleşmesi, Ortaklık Antlaşması'nın yeniden etkin hale getirilmesi ve bloke edilmiş mali yardımın serbest bırakılması için bir ön koşul haline getirildiğini belirtmektedir.⁴⁷ Bu bağlamda Türkiye'nin 1987 yılındaki tam üyelik başvurusunun da ülkeyi Avrupa tesir sahasına daha fazla soktuğunun ve siyasal baskılara karşı daha savunmasız bir hale getirdiğinin altını çizmektedir. Öte yandan, AB müzakere sürecine daha kötümser bakanlar ise, AB ile Türkiye ilişkileri arzu edildiği gibi gitmezse, demokratikleşme ve insan hakları alanındaki kazanımların kolayca tersine çevrilmesinin mümkün olduğu görüşündedirler.

İşbirliği Yapan STK'lar Tarafından Kullanılan Stratejiler

Ulusal ve uluslararası STK'lar tarafından kullanılan ortak stratejiler iki farklı seviyede incelenebilir: Makro seviyede ortak stratejilerin kullanımı, eşgüdümlü çalışmaların kaynağı olarak bir stratejik plana, uzun vadede aynı, en azından benzer misyon ve vizyon ifadelerine sahip olmak olarak anlaşılabilir. Mikro seviyede ise stratejiler, işbirliğinin etkinlik ve etkililiğini artıran yöntemler olarak belirirler. Basın açıklamaları ve acil eylem planları hazırlamak, STK'lar arasındaki mikro seviyede ve kısa vadeli stratejik ortaklık çabalarına örnek gösterilebilir.

Makro seviyedeki stratejik planlama Uluslararası Af Örgütü gibi uluslararası STK'lar tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Ne var ki, incelenen ulusal STK'ların çoğu, şu an için stratejik planlama yapmamaktadır. Bu STK'lar, geleceğe yönelik planlama yapmak ve “proaktif” olmaktan ziyade, çok çabuk değişebilen günlük gelişmelere tepki vermeye ancak yetiştirebilen “reaktif” örgütler konumundadır. Bu bağlamda, stratejik planlama ve eşgüdümlü hareket etme ulusal STK'ların temel ihtiyaçları arasındadır. İnsan Hakları Ortak Platformu (IHOP) ve Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) gibi STK koalisyonları, gelecekte eşgüdümlü ve ortak planlama merkezleri olarak bir işlev görebilirler.

⁴⁶ Ali İhsan Dağı, “Human Rights, Democratization and the European Community in Turkish Politics: The Özal Years, 1983–1987”, *Middle Eastern Studies*, Cilt 37, No 1, 2001, s. 17.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 27.

Yasal Engeller ve Toplumsal Kuşkular, Önyargılar ve İşbirliği Önündeki Diğer Engeller

STK'ların işbirliği konusundaki yasal engeller ve toplumsal kuşkular, önyargılar ve diğer engeller ele alındığında, konuyu inceleyen kişinin yaklaşımına göre, "bardağın yarısının dolu" ya da "boş" olduğu söylenebilir. Ulusal STK'lar bir yandan, 2004 yılında yasalaşan ve yukarıda ayrıntılı bir şekilde bahsedilen yeni Dernekler Kanunu ile yasal sorunlarının büyük ölçüde azaldığını kabul etmekte, STK işbirliklerine karşı görülen önyargı ve engelleme çabalarının son yıllarda azaldığını hissetmektedirler. Yasal sorunlardaki azalmanın bir istisnası ise, farklı ülkelerin vergi sistemlerinin ulusal STK'lar için ortaya çıkardığı sorunlardır.

Diğer yandan ulusal STK'lar, zaman zaman kendi üyelerinden bazılarının da içinde bulunduğu kimi kişilerin uluslararası STK'lara kuşku ile yaklaştığını kabul etmektedirler. Bu kuşkular, uluslararası STK'ların demokratikleşme ve insan hakları konularını kullanarak söz konusu devleti yıpratmak ve sömürmeye devam etmek istedikleri gibi toplumda genel kabul gören bir algıya da dayanmaktadır. Bu nedenle uluslararası STK'lar ile işbirliği yapan ulusal STK'ların bazı çalışanları başka ülkelerin "işbirlikçi"si ya da "gizli ajan"ı olmakla suçlanmaktadır. Pratik düzeyde insan hakları alanında çalışan ulusal STK'lar normatif düzeyde çalışan STK'lara göre kuşku ve önyargılara daha çok hedef olmaktadır. Bazı insan hakları STK'larının temsilcileri yaralanmış, hatta cinayete kurban gitmişlerdir.

Bu kuşkular, popüler kitaplar, basında çıkan ve yanlış olduğu iddia edilen haberler ve insanların ulusal ve uluslararası STK'lar arasındaki işbirliği konusundaki bilgi eksikliği gibi kaynaklardan da beslenmektedir. Bu kuşkuların bir örneği olarak, mülakat yapılan kimi STK temsilcilerinin özellikle Açık Toplum Enstitüsü'nün ismini vererek, hiçbir şart altında bu kuruluşla ne bağlantı kuracaklarını, ne de ondan yardım kabul edeceklerini beyan etmesi gösterilebilir. Bu duruma bir diğer örnek de, Alman Vakıflarının bölücü faaliyetleri iddialarını kitaplaştıran bir yazarın (Necip Hablemitoğlu) 2002 yılında uğradığı suikast sonrasında kuşku ortamıdır.

Ulusal STK'ların bu kuşku ve önyargıları aşmak için kullandığı temel söylem, işbirliği sonucunda ulusal STK'nın eline geçen kaynakların iyi bir şekilde kullanılmasının kaynağın kimin tarafından sağlandığından daha önemli olduğudur. Diğer bir deyişle, işbirliğinin sonucunun kaynağın sağlayıcısından önde geldiği ve kaynağın kullanımı söz konusu toplumun yararına olduğu sürece kaynağın kimin tarafından sağlandığının bir önemi olmadığı savunulmaktadır.

Ulusal STK'ların temsilcileri önyargıları aşmak için uluslararası STK'lar ile yapılan işbirliği hakkında kamuoyu ile daha fazla ve ayrıntılı bilgi paylaşmanın yararlı olacağını düşünmektedirler. Önyargı ve kuşkulara karşı ileri sürülen bir argüman da, Türkiye'deki kamu kurum ve kuruluşlarının, özellikle AB kaynaklı fonları ulusal STK'lardan çok daha yoğun bir biçimde kullandıkları, yani yabancı kaynak kullanmanın kategorik olarak kötü bir şey olmadığıdır.

Sonuç: Bumerang Etki Kalıbı

Sonuç bölümünde vurgulanması gereken ilk önemli husus, bu çalışmanın amacının, yandaşlık ağbağlarının ortaya çıkışı ve etkileşimi sürecinin incelenmesi ile sınırlı olduğu ve fakat bu etkileşimin sonucunun ölçülmesi olmadığıdır. Bir başka deyişle, biz Şekil 1'de resmedilen bumerang etki kalıbının tamamı üzerinde değil, fakat onun ulusal ve yabancı/uluslararası STK'lar arasındaki karşılıklı etkileşimi içeren parçası üzerine yoğunlaşmaktayız. Şeklin üst tarafında resmedilen, ulusal STK'ların yabancı/uluslararası STK'lar üzerinden kendi devletlerine etki etmesi süreci ise verili olarak kabul edilmekte ve bu çalışmada inceleme konusu yapılmamaktadır.

Temel olarak "bumerang etki kalıbı", ulusal STK'ları da içeren ulusal aktörlerin, yabancı/uluslararası STK'lar ile yaptıkları işbirliklerinden ve dayanışmadan güç alması süreci olarak tanımlanabilir. Nitekim bu çalışma kapsamında kendileriyle görüştüğümüz ulusal STK temsilcileri, bu işbirliğinin amaçlarına ulaşmada kendilerine önemli bir katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Özellikle insan hakları alanında faaliyet gösteren STK'lar, yabancı/uluslararası STK'lar ile gerçekleştirdikleri işbirliğinin etkinliklerini artırdığına inanmaktadırlar. Bu hususta iyi bir örnek, uluslararası insan hakları örgütlerinin yayımladığı raporlardır. Bu raporların Türkiye'ye ilişkin içeriği çoğunlukla ulusal STK'ların benzer raporlarından gelmesine rağmen, aynı içerik yabancı bir raporda yer aldığına çok daha büyük bir etki yaptığı düşünülmektedir.

Yandaşlık ağbağları, normatif düzeyden ziyade pratik düzeyde aktif olarak faaliyet gösteren ulusal ve yabancı/uluslararası STK'lar arasındaki işbirliği durumunda daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu bulgunun iki açıklaması olabilir:

İlk olarak, normatif düzeyden çok pratik düzeyde çalışan insan hakları STK'ları örneğinde, yandaşlık ağbağlarının daha yoğun görülmesini açıklayabilecek bir etmenin, bu STK'lar arasındaki ideolojik mesafenin işbirliği açısından aşılamayacak bir engel teşkil etmemesi olduğu düşünülebilir. Genel kabul gören ve somut olarak ifade edilen temel ve evrensel insan hakları prensipleri, insan hakları STK'ları arasındaki ideolojik farklılıkların daha kolay aşılmasını sağlamaktadırlar. Ne var ki, normatif düzeyde çalışan STK'lar arasındaki ideolojik farklılıkların, işbirliği yapılması önünde önemli bir engel oluşturduğu düşünülebilir. Bu STK'lar demokrasi ve insan hakları kavramlarına değişik anlamlar yüklemekte ve bu da aralarında yoğun ve sağlam bir ağbağ oluşmasını engeller gözükmektedir.

İkinci olarak, insan hakları ihlallerine karşı ortaya konulan yaptırımların görece daha çabuk ortaya çıkmasının, bu alanda faaliyet gösteren STK'lara işbirliği yapma doğrultusunda ekstra bir motivasyon sunduğu düşünülebilir. Bu yaptırımlar, normatif alandakilere nazaran daha somut (Avrupa İnsan Hakları Mah-

kemesi kararları gibi) ve daha ağırdırlar (ağır bir para cezası gibi). Diğer bir deyiŖle, eğer Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir ülkeyi insan hakları ihlallerinden dolayı suçlu bulursa, o ülkenin maddi cezalar alması ya da evrensel insan haklarını benimseyememiŖ durumuna dŖerek uluslararası itibarının azalması gibi kaybedecek çok Ŗeyi vardır. Diğer yandan, bir ülkenin daha demokratik olma ya da insan hakları normlarına daha saygılı davranma konularındaki normlara aykırı eylem ve sytlemlerine karŖı ortaya konabilecek yaptırımlar, etkilerini daha yavaŖ ve nispeten daha uzun dönemde gösterecek cinste olmaktadır. Bu bağlamda denebilir ki, insan hakları pratik alanında faaliyet gösteren STK'ların demokratikleŖme normatif alanında faaliyet gösteren STK'lara oranla daha yoğun yandaŖlık ağbağları oluŖturmaları muhtemeldir.

Bu alıŖmada, ulusal ve yabancı/uluslararası STK'lar arasında demokratikleŖme ve insan hakları alanındaki iŖbirlięi süreci incelenmiŖtir. Benzer bir Ŗekilde, evre, kadın hakları gibi diğer konulardaki yandaŖlık ağbağlarındaki etkileŖim süreçleri de incelenebilir. Söz konusu alanlarda ve diğer olası iŖbirlięi alanlarında bu iŖbirliklerinin etkisini ölçmeye yönelik olarak yapılacak alıŖmalara da yol göstermesi ve bir baŖlangı noktası oluŖturması halinde bu alıŖmamız amacına ulaŖmıŖ olacaktır.

Kaynakça

- Acar, Muhittin, *Örgütsel Yönetim*, Ankara, Nobel Yayınevi, 2004.
- Ateş, Davut ve Ahmet Uysal, "Merkez Dışı Ülkelerdeki Ulusötesi Sivil Toplum Kuruluşları: Dış Politika, Finansman ve Meşruiyet", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, No 16, 2006, s. 63–86.
- Brown, Chris, *Sovereignty, Rights and Justice International Political Theory Today*, Cambridge, Polity Press, 2002.
- Burton, John W., *World Society*, London, Macmillan, 1972
- Colas, Alejandro, *International Civil Society*, Cambridge, Polity Press, 2002
- Dağı, Ali İhsan, "Human Rights, Democratization and the European Community in Turkish Politics: The Özal Years, 1983-1987", *Middle Eastern Studies*, Cilt 37, No 1, 2001, s. 17-40.
- Hablemitoğlu, Necip, *Alman Vakıfları ve Bergama Dosyası*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2001.
- Hawkins, Darren, "Human Rights Norms and Networks in Chile", Sanjeev Khagram, James V. Riker ve Kathryn Sikkink (der.), *Restructuring World Politics Transnational Social Movements, Networks, and Norms*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2002, s. 47–70.
- Keck, Margaret ve Kathryn Sikkink, *Activists Beyond Borders: Advocacy Networks In International Politics*, Ithaca, Cornell University Press, 1998.
- Keck, Margaret ve Kathryn Sikkink "Transnational Advocacy Networks in International and Regional Politics", *International Social Science Journal*, Cilt 159, 1999, s. 89–101.
- Keohane, Robert ve Joseph Nye (der.), *Transnational Relations and World Politics*, Cambridge and London: Harvard University Press, 1970.
- Khagram, Sanjeev, James V. Riker ve Kathryn Sikkink, "From Santiago to Seattle: Transnational Advocacy Groups Restructuring World Politics", Sanjeev Khagram, James V. Riker ve Kathryn Sikkink (der.), *Restructuring World Politics Transnational Social Movements, Networks, and Norms*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2002.
- Mansbach, Richard W., Yale H. Ferguson ve Donald E. Lampert, *The Web of World Politics: Nonstate Actors in the Global System*, Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall, 1976.
- Martens, Kerstin, "Bypassing Obstacles to Access: How NGOs Are Taken Piggy-Back to the UN", *Human Rights Review*, Nisan-Haziran, 2004, s. 80–91.
- Morgenthau, Hans, "Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace", Karen Mingst ve Jack Snyder (der.), *Essential Readings in World Politics*, New York, W. W. Norton & Company, 2001, s. 34–38.
- Morse, Edward L., *Modernization and the Transformation of International Relations*, New York, Free Press, 1976.
- Mütevellioğlu, Nergiz, "Türkiye'de Yönetim Dışı Örgütlerin Demokratikleşmeye Etkisi", *Mülkiye Dergisi*, Cilt 30, No 253, 2006, s. 59–77.
- Ortaylı, İlber, *Türkiye İdare Tarihi*, Ankara, TODAİE, 1979.
- Özbudun, Ergun, "Democratization Reforms in Turkey, 1993–2004", *Turkish Studies*, Cilt 8, No 2, 2007, s. 179–196.
- Puddington, Arch, "Freedom in Retreat: Is the Tide Turning? Findings of Freedom in the World 2008", <http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw08launch/FIW08Overview.pdf> (Erişim Tarihi 2 Nisan 2008).
- Risse-Kappen, Thomas, "Bringing Transnational Relations Back In: Introduction", Thomas Risse-Kappen (der.), *Bringing Transnational Relations Back In: Non-State Actors, Domestic Structures and International Institutions*, New York, Cambridge University Press, 1995, s. 3–33.
- Rosenau, James N., *Linkage Politics: Essays on the Convergence of National and International Systems*, New York, Free Press, 1969.
- Şahin, Bican, "Conspiracy or Social Change? A Literature Review on Transnational NGO Networks", *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, No 2, 2006, s. 257–271.
- Tarrow, Sidney, "Transnational Politics: Contention and Institutions in International Politics", *Annual Review of Political Science*, Cilt 4, 2001, s. 3-4.
- Volk, Yevgeny "Russia's NGO Law: An Attack on Freedom and Civil Society", 2006, <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/wm1090.cfm>, (Erişim Tarihi 12 Temmuz 2007).
- Yıldırım, Mustafa, *Sivil Örümeğin Ağında*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2004.
- Yıldırım, İbrahim, *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2004.

EKLER

Çizelge 1: Görüşülen Uluslararası STK'lar Hakkında Temel Bilgiler

Stk İsmi	Kuruluş Yılı	Ülkesi	Faaliyetleri	Türkiye'ye Geliş Tarihi	İşbirliği Yapılan Ulusal STK'lar*	İşbirliği Alanları
Friedrich Ebert Vakfı	1925	Almanya	Dünya çapında 120 ülkede	1988 (İstanbul) 1996 (Ankara)	SODEV (Sosyal Demokrasi Vakfı), TÜSES (Türkiye Sosyal, Ekonomik, Siyasal Araştırmalar Vakfı), DDD (Demokratik Değişim Derneği), TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı), SDD (Sosyal Demokrasi Derneği)	Sosyal demokrasiyi yaymak, önemli ortak kamu politikası sorunlarına çözümler üretmek
Konrad Adenauer Vakfı	1956	Almanya	Dünya çapında 120 ülkede	1987'de başlayan uzun vadeli ortaklıklar	TDV (Türk Demokrasi Vakfı), TGC (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti), TÖSYÖV (Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticileri Vakfı), TBB (Türkiye Belediyeler Birliği)	Demokratikleşme, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, küçük ve orta ölçekli işletmeler yoluyla ekonomik gelişmeyi arttırmak, kamu yönetimi reformu
Uluslararası Af Örgütü	1961	Ulusal değil dünya çapında bir hareket	Dünya çapında 150 ülkede	2002	I-HOP (İnsan Hakları Ortak Platformu), İnsan Hakları Derneği İnsan Hakları Vakfı, Mazlumder, İnsan Hakları Gündemi Derneği, kadın ve çocuk dernekleri gibi diğer ilgili örgütler	İnsan haklarını, düşünce ve ifade özgürlüğünü, ayrımcılığa karşı mücadeleyi uluslararası arenada yaymak
Açık Toplum Enstitüsü	1993	ABD	Dünya çapında 60 ülkede	2001	Liberal Düşünce Topluluğu, Helsinki Yurttaşlar Derneği, KAGİDER (Kadın Girişimciler Derneği), Tarih Vakfı, TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı), etc.	Açık toplumu yaymak, eğitim, basın, kamu sağlığı, insan hakları, kadın hakları gibi yasal, toplumsal ve ekonomik alanlardaki reformları desteklemek

* İşbirliği yapılan tüm STK'ları değil, demokratikleşme ve insan hakları konularında işbirliği yapılanları içerir.

Kaynak: Uluslararası STK Web Siteleri ve Uluslararası STK Temsilcileriyle Yapılan Mülakatlar

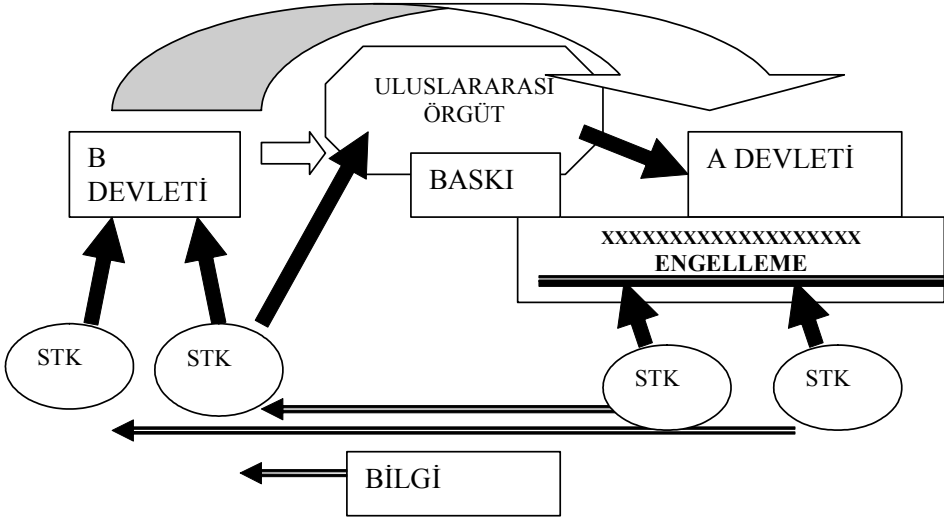
Çizelge 2: Görüşülen Ulusal STK'lar Hakkında Temel Bilgiler

STK İsmi	Kuruluş Yılı	Şube ve Üye Sayısı	İşbirliği Yapılan Uluslararası STK'lar*	İşbirliği Yapılan Ulusal STK'lar*	İşbirliği Alanları
Mazlumder	1991	21 Şube	Uluslararası Af Örgütü, Human Rights Watch, Denmark Human Rights Institute, Hollanda Helsinki Yurttaşlar Derneği	IHD, Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TIHV), IHOP	İnsan haklarını desteklemek
İnsan Hakları Derneği (IHD)	1986	34 Şube, 15.000 üye	Uluslararası Af Örgütü, FIDH (International Federation of Human Rights), Euro-Med, Sınır Tanımayan Doktorlar/ Avukatlar	İşbirliği alanına bağlı olarak birçok ulusal STK	İnsan haklarını desteklemek
İnsan Hakları Gündemi Derneği	2003	25 üye, ama üyelik-temelli bir örgüt değil	Uluslararası Af Örgütü, Açık Toplum Entitüsü, National Endowment for Democracy, AB Örgütleri	Helsinki Yurttaşlar Derneği, Mazlumder, IHD, TIHV	İnsan haklarını desteklemek
Liberal Düşünce Topluluğu	1994	Entelektüel bir hareket	Frederich Naumann Vakfı, Açık Toplum Entitüsü Uluslararası Af Örgütü, AB Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Liberal dünya görüşündeki birçok uluslararası örgüt	İşbirliği alanına bağlı olarak birçok ulusal STK	Liberal düşüncüyü yaymak ve insan haklarını desteklemek
Sosyal Demokrasi Derneği	1998	12 Şube, 2.000- 2.500 üye	Friedrich Ebert Vakfı	SODEV (Sosyal Demokrasi Vakfı), TÜSES (Türkiye Sosyal, Ekonomik, Siyasal Araştırmalar Vakfı), DDD (Demokratik Değişim Derneği) ile işbirliği planları	Sosyal demokrasiyi yaymak
Türk Demokrasi Vakfı	1987	Dernek değil bir vakıf	Konrad Adenauer Vakfı, National Endowment for Democracy, National Democratic Institute, International Republican Institute, AB Komisyonu Türkiye Delegasyonu	İşbirliği alanına bağlı olarak birçok ulusal STK	Demokrasi, insan hakları

* İşbirliği yapılan tüm STK'ları değil, demokratikleşme ve insan hakları konularında işbirliği yapılanları içerir.

Kaynak: Ulusal STK Web Siteleri ve Ulusal STK Temsilcileriyle Yapılan Mülakatlar

Şekil 1: Bumerang Etki Kalıbı

Kaynak: Keck ve Sikkink, 1998: 13'den alınıp yeniden çizilmiştir.

Summary

Nongovernmental organizations (NGOs) take an active part in the struggle for democratization and improving human rights all over the world. They educate people about their democratic rights, scrutinize the actions of governments, and inform the world about human rights violations. In a global world, domestic NGOs derive strength from their cooperation with foreign/international nongovernmental organizations (F/INGOs). Thanks to their connections with F/INGOs, domestic NGOs have access to resources such as money, knowledge and power. Thus, the cooperation between domestic NGOs and F/INGOs is very important for the consolidation of democracy and improving human rights.

However, this is not an easy relationship. The domestic NGOs derive not only strength, but they also draw suspicion from the state and the public opinion due to their connections with F/INGOs. For example, in the recent past, some of the F/INGOs were accused of trying to subvert the regime in Russia by the Putin Government. Similar accusations were directed towards some F/INGOs in Turkey, which were seen as either directly linked to foreign governments with the purposes of espionage or believed to be the agents of imperialism in general. Their activities were seen as an infiltration to the culture of the host country with the purpose of weakening its resistance towards exploitation. Furthermore, the domestic NGOs that are associating with the F/INGOs are seen by the same circles as compradors and sometimes even labeled as “traitors.”

This study attempts to understand this phenomenon through the lense of a social science literature that combines the fields of international relations and comparative politics. More specifically, this study uses the theory of “transnational advocacy networks” to answer such questions as “What is the nature of the relationship between a F/INGO and a domestic/ national NGO?”; “How do these NGOs establish relationships?”; “What are they sharing? Money, knowledge, power, etc.?”; “How do these relationships serve the goals of both parties?” We think that the clarification of these issues is important because of the suspicions towards that cooperation in many countries. In this context, the purpose of this study is to analyze the *nature* of this cooperation (the process) within the realm of democratization and human rights in Turkey. What this study does *not* aim is to measure the impact of this relationship.

After examining four F/INGOs and six domestic NGOs that have activities in the field of democratization and human rights in Turkey by the methods of archival analysis and in-depth, semi-structured interviews with the representatives of both domestic NGOs and F/INGOs, it is found that there is a process called “boomerang pattern of influence” during the cooperation process between NGOs. Basically, the ‘boomerang pattern of influence’ explains the process of domestic actors, including domestic NGOs, deriving strength from the solidarity that they establish with the F/INGOs. The NGO representatives especially from the human rights organizations with whom we interviewed believed that they increased their impact by associating with F/INGOs.

The advocacy networks can be observed more often among the NGOs that are active at the practical level than those at the normative level. There may be two explanations for this finding, based on the literature about transnational advocacy networks. One factor that may explain this phenomenon is the narrower ideological gap between practically-oriented NGOs than those with normative-orientation. This, in turn, enables them to cooperate relatively more often.

Second, sanctions against the human rights violations in Turkey happen quicker, they are more concrete (e.g. a European Court of Human Rights ruling), and stronger (e.g. a heavy monetary fine) than those at the normative level. In other words, if the European Court of Human Rights finds a country guilty of violating some kind of human right, the country has a lot to loose in terms of material compensation and/or the credibility of its acceptance of the principles of universal human rights. The sanctions against the state’s rhetoric or actions against further democratization and improvement of human rights norms, on the other hand, are less swift, and relatively long-term. This is to say that the boomerang pattern of influence in regard to a human rights violations (e.g. protests of other states through their consulates or international organizations) may have a stronger impact faster, as opposed to the boomerang pattern of influence concerning a problem in further democratization (e.g. any kind of slow-down or setback in Turkey’s accession process with the European Union), which may be also a strong sanction, but effective in a much longer period.

